

УДК 336:64] (477:100)

Інна СЕРВАТИНСЬКА

ДОХОДИ І ВИТРАТИ ДОМОГОСПОДАРСТВ: ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Узагальнено особливості й окреслено проблемні аспекти фінансів вітчизняних домогосподарств у контексті їх доходів і витрат. Здійснено аналіз основних макроекономічних показників, які визначають умови формування фінансів домогосподарств України. Виявлено дисбаланс у структурі доходів і витрат домогосподарств. Проаналізовано структуру доходів і витрат серед домогосподарств зарубіжних країн. Проведено паралель між зарубіжною та вітчизняною практиками формування і використання фінансів домогосподарств. Запропоновано стратегію комплексного вдосконалення фінансів вітчизняних домогосподарств із урахуванням передового зарубіжного досвіду.

Ключові слова: валовий внутрішній продукт, індекс споживчих цін, державні соціальні стандарти та гарантії, фінанси домогосподарств, доходи домогосподарств, витрати домогосподарств, стратегія.

Инна СЕРВАТИНСКАЯ

Доходы и расходы домохозяйств: отечественные реалии и зарубежный опыт

Обобщены особенности и обозначены проблемные аспекты финансов отечественных домохозяйств в контексте их доходов и расходов. Осуществлен анализ основных макроэкономических показателей, определяющих условия формирования финансов домохозяйств Украины. Выявлен дисбаланс в структуре доходов и расходов домохозяйств. Проанализирована структура доходов и расходов среди домохозяйств зарубежных стран. Проведена параллель между зарубежной и отечественной практиками формирования и использования финансов домохозяйств. Предложена стратегия комплексного усовершенствования финансов отечественных домохозяйств с учетом передового зарубежного опыта.

Ключевые слова: валовой внутренний продукт, индекс потребительских цен, государственные социальные стандарты и гарантии, финансы домохозяйств, доходы домохозяйств, расходы домохозяйств, стратегия.

Inna SERVATYNSKA

Household incomes and expenditures: domestic realities and foreign experience

Introduction. Household finances in Ukraine are unbalanced. Households are losing a significant part of their income due to inefficient allocation of available savings. This is the result of the drawbacks in the functioning of the Ukrainian stock market. Social transfers as a lion's

share of domestic household income, are redistributed with a violation of targeting principles, and the detention rates of the population are formed. The size of state social guarantees and standards does not correspond to the average European values. Macroeconomic conditions for development of household finances, in particular the inflationary processes in economy are also unfavorable.

The purpose of the article is to analyze foreign experience and domestic realities of formation and use of household finances, to carry out a comparative description of the obtained results. It is also aimed at developing a strategy for the comprehensive improvement of domestic household finances on the basis of the analyzed foreign experience.

Methods. In the article research methods of analysis, synthesis, grouping and generalization have been applied in analyzing of population income and expenditure, aggregate financial resources of households. Methods of induction, deduction and analogy have been used for forming a strategy of the comprehensive improvement of household finances.

Results. The analysis indicated that the main sources of household incomes are income from employment, wages in particular and entrepreneurship. Moreover, the share of wage earnings is comparable to the foreign one, however, in the part of self-employment and entrepreneurial activity there is a discrepancy of 4-6% versus 10-18%. The share of social transfers in the income of domestic households varies from 20 to 27% and is quite comparable with foreign countries. Income from households in Ukraine is 0.8-1.0%, while in other countries it is 6-10%. The problem is that domestic households are not fully acquainted with the potential of the securities market. Domestic households, in comparison with foreign ones, receive significant financial assistance from relatives and other households, also from abroad. The prevailing part in the structure of household expenditure is directed towards consumption. The share of non-consumption expenditures of domestic households (8-10%) is lower than that of households in the EU (15-30%). Savings of domestic households (1.5-3%) are much less than savings of foreign households (10-15%) due to the crisis of the domestic banking system, distrust of the population to banking and non-bank financial and credit institutions.

Conclusions. The strategy of comprehensive improvement of domestic household finances has been suggested. It consists of the general strategy and is applicable at the national level and at the level of individual households. The strategic tasks are stabilization and growth of economy; social responsibility of business; stock market development; increase of state social standards and guarantees.

Keywords: gross domestic product, consumer price index, state social standards and guarantees, household finances, household income, household expenses, strategy.

JEL Classification: D1, D14, H31, P46, R20.

Постановка проблеми. Домогосподарство як економічна одиниця є активним суб'єктом фінансових відносин і детермінантою рівня економічного розвитку країни. В сучасних умовах фінанси вітчизняних домогосподарств, вважаємо, є досить незбалансованими, оскільки значну частину

фінансових ресурсів українські домогосподарства недоотримують у зв'язку із прогалинами у функціонуванні фондового ринку, недоліками в системі соціальних виплат, які стали тягарем для державного та місцевих бюджетів, недовірою до банківської системи, повільними темпами економічного

зростання, що відображається на розмірах соціальних стандартів та гарантій тощо.

Відтак, враховуючи євроінтеграційний вектор розвитку України, актуально продовжити аналіз окресленої проблематики з урахуванням передового зарубіжного досвіду у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика фінансів домогосподарств є популярною серед науковців, фахівців з економіки, соціологів та звичайних громадян, оскільки є дотичною до кожної сім'ї. Домогосподарства стали об'єктом ґрунтовного дослідження представників економічної науки: К. Бюхера, Т. Мальтуса, П. Самуельсона. Вагомий внесок у розвиток теорії домогосподарств та сімейної економіки зробили Г. Беккер, Дж. Кейнс, А. Маслоу, Ф. Модільяні, І. Фішер, М. Фрідман. Проблему диференціації доходів домогосподарств досліджують вітчизняні науковці Е. Лібанова, В. Мандибура, Н. Холод. Обґрунтуванню ролі заощаджень домогосподарств в інвестиційних процесах присвячені роботи О. Барановського, І. Лютого, С. Науменкової, Ю. Пасічника, Л. Худолий, Г. Азаренкової та інших. Проблематика соціального забезпечення домогосподарств висвітлена в наукових працях О. Кириленко, Л. Гордієнко, Т. Кізіми, С. Юрія.

Відтак, враховуючи вагомий внесок вітчизняних і зарубіжних науковців, вважаємо, що проблема незбалансованості фінансових ресурсів домогосподарств залишається актуальною та потребує ґрунтовних досліджень.

Метою статті є аналіз проблематики фінансів домогосподарств у контексті їхніх доходів і витрат та розробка стратегії комплексного вдосконалення фінансів вітчизняних домогосподарств із урахуванням передового зарубіжного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою якісної оцінки обсягів і

структури фінансових ресурсів домогосподарств вважаємо за необхідне здійснити аналіз основних макроекономічних показників, які визначають умови формування фінансів домогосподарств в Україні. Для цього проаналізуємо основні макроекономічні показники та порівняємо їх із обсягами доходів і витрат населення (табл. 1).

Дані табл. 1 свідчать, що валовий внутрішній продукт в Україні упродовж 2012–2017 рр. систематично зростав (за винятком реального ВВП у 2014–2015 рр.), однак темпи такого зростання щороку були різні. Тому вважаємо, що визначати середньорічний темп зростання ВВП не є доцільним, оскільки досліджуваний період характеризувався кризовими явищами в економіці. Відтак можемо констатувати, що номінальний ВВП з 2012 р. по 2017 р. збільшився на 1578251 млн грн, або 112,4%. Найбільші темпи зростання номінального ВВП спостерігалися в 2014–2017 рр. (зростання подекуди сягало 25%, зокрема у 2014–2015 рр.). На нашу думку, такі відхилення не варто приймати за показник, який характеризує позитивну тенденцію в економіці, оскільки фахівці наголошують на необхідності врахування реального ВВП, який демонструє загальний обсяг виробництва та вимірюється в постійних цінах (тобто на величину цього показника впливає лише зміна обсягів виробництва). Таким чином, реальний ВВП за 2014–2015 рр. зменшився на 104180 млн грн, або 10% (проти 25% зростання за номінальним значенням). Таке відхилення між показниками номінального і реального ВВП свідчить про інфляційні процеси в економіці, зокрема зростання цін на товари та послуги з одночасним скороченням споживання та обсягів виробництва. Так, упродовж 2014–2015 рр. індекс фізичного обсягу ВВП не досягав навіть 100% та становив 98,8% і 89,1%, відповідно, а дефлятор ВВП становив у 2014 р. 148,9 %, а у 2015 р. – 206,7%. Тобто, обсяг виробництва в реальному секторі

Таблиця 1

Динаміка основних макроекономічних показників, доходів і витрат населення України у 2012–2017 рр., млн грн*

Показник	Роки					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
ВВП номінальний	1404669	1465198	1586915	1988544	2383182	2982920
ВВП реальний	1141055	1140750	1066001	961821	2034430	2445587
ВВП на душу населення, грн	32 480	33 965	36 904	46 413	55 848	70 224,3
Індекс споживчих цін, %	99,8	100,5	124,9	143,3	112,4	113,7
Індекс реальної заробітної плати, %	111	106,7	86,4	90,1	106,5	118,9
Доходи населення України	1457864	1547873	1516768	1743979	2002383	2475826
Витрати та заощадження населення України	1457864	1548733	1516768	1735858	2002383	2475826

*Складено на основі [1; 2].

економіки упродовж 2014–2015 рр. не досягнув рівня 2010 р., а ціни по відношенню до 2010 р. зросли на 50% та 106,7%, відповідно, що є основною причиною зростання номінального ВВП, підвищення рівня цін та прожиткового мінімуму й інших соціальних стандартів: заробітних плат, пенсій, соціальних трансфертів населенню тощо.

Дані табл. 1 свідчать, що найбільші темпи інфляції припали на 2014–2015 рр. і становили 124,9% та 143,3%, відповідно.

У 2016–2017 рр. також спостерігалось незначне зростання цін (на 1,2%). Водночас позитивним показником є перевищення середньорічних темпів зростання доходів населення за досліджуваний період (11,5%) над темпами зростання індексу споживчих цін (3,9%). Однак, якщо врахувати, що заробітна плата на 40% формує дохід населення, то доцільним є порівняння динаміки індексів споживчих цін і реальної заробітної плати (рис. 1).

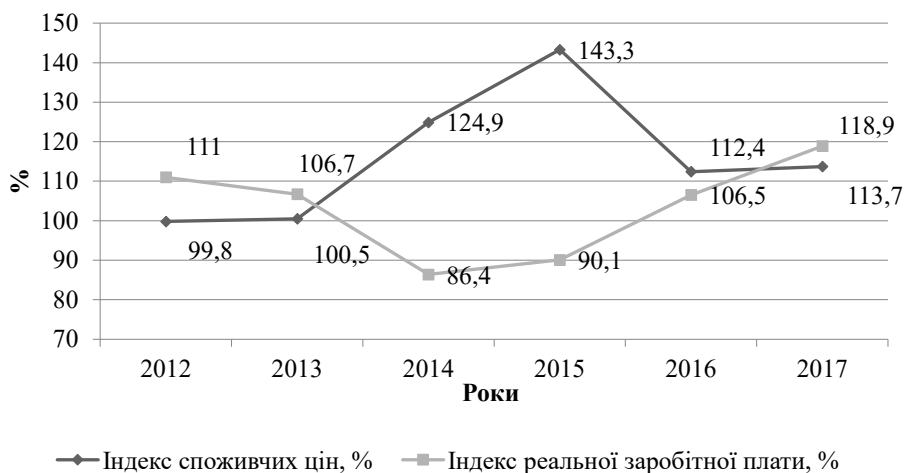

Рис. 1. Динаміка індексів інфляції та реальної заробітної плати в Україні у 2012 – 2017 рр., %*

*Побудовано на основі [1; 3; 4].

Дані рис. 1 свідчать, що динаміка інфляції в Україні до 2013 р. мала сталий характер та відповідала середньоєвропейським показникам, однак упродовж 2013–2014 рр. у зв'язку із економічною та політичною кризою в країні почала зростати і досягла свого піку в 2015 р. (143,3%). Однак упродовж 2015–2016 рр. динаміка почала знижуватися, а за підсумками 2017 р. інфляція в Україні становила 113,7%, що дещо перевищує середнє значення показника серед країн-членів ЄС (101,8%). Принагідно зазначимо, що з 2013 р. інфляція почала зростати з одночасним падінням індексу реальної заробітної плати. Це призвело до зниження купівельної спроможності населення, зменшення обсягів виробництва, знецінення заощаджень тощо. Проте ситуація змінилася у 2017 р., оскільки індекс реальної заробітної плати зріс до рівня 118,9%, перевищивши темпи інфляції.

Стосовно обсягів доходів і витрат населення України зазначимо, що вони систематично зростали упродовж 2012–2013 рр. та 2014–2017 рр. У 2013–2014 рр. доходи і витрати населення зменшилися на 31 млрд грн, або на 2%. У 2015 р. спостерігалось незначне перевищення доходів над витратами та заощадженнями (на 8,1 млрд грн).

Таким чином, можемо стверджувати, що найбільш кризовими для населення виявилися 2014–2015 рр., що зумовлено складною економічною ситуацією в країні, розривом економічних зв'язків із окремими територіальними одиницями України (АР Крим та Донецької і Луганської областей), інфляційними процесами тощо.

Щодо структури доходів населення України зазначимо, що традиційно найбільшу частку в їх структурі займає заробітна плата (40%). Прибуток та змішаний дохід у структурі доходів населення за досліджуваній період становить близько 17%. Доходи

від власності упродовж 2012–2017 рр. коливалися в межах 73–87 млрд грн (3–5%). На нашу думку, низький відсоток доходів від власності обумовлений кризою та реформами в банківській сфері (2014–2016 рр.), недостатнім рівнем розвитку вітчизняного фондового ринку і, як наслідок, низьким рівнем обізнаності населення щодо потенціалу цього ринку.

Соціальні допомоги й інші одержані поточні трансферти становлять доволі значну частину в доходах населення та майже прирівнюються за своїми обсягами до основного джерела доходів населення – заробітної плати. Такі тенденції об'єктивно пов'язані із розширенням кола реципієнтів соціальних трансфертів (насамперед, субсидій) упродовж 2014–2016 рр. (зокрема, учасники АТО, пенсіонери, малозабезпечені сім'ї, інваліди та інші категорії). Крім того, проблема зростання частки соціальних трансфертів пов'язана з підвищенням тарифів на житлово-комунальні послуги, електроенергію та паливо, що призвело до збільшення кількості реципієнтів, яким призначено житлові субсидії. Так, упродовж 2012–2017 рр. сума соціальних допомог та трансфертів збільшилася з 542781 млн грн до 871365 млн грн, або на 60,5%.

Стосовно структури витрат населення України зазначимо, що найбільші темпи зростання спостерігалися у 2015–2017 рр. Значна частка витрат населення спрямовувалася на придбання товарів та послуг (82–93%). Поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти упродовж досліджуваного періоду збільшилися на 135% та становили у структурі витрат від 7 до 9%. Частка (сплачених) доходів від власності становила від 1 до 1,5%.

Нагромадження нефінансових активів за досліджуваний період в основному мало від'ємне значення. Так, лише у 2013–2014 рр. спостерігався незначний

Динаміка доходів і витрат населення України у 2012–2017 рр.*

Показник/ Роки	2012		2013		2014		2015		2016		2017	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Доходи – всього	1457864	100	1547873	100	1516768	100	1743979	100	2002383	100	2475826	100
у т.ч.												
заробітна плата	609394	41,8	630734	40,7	615022	40,5	680152	39,0	837250	41,8	1096835	44,3
прибуток та змішаний дохід	224920	15,4	243668	15,7	254307	16,8	319148	18,3	363898	18,2	433924	17,5
доходи від власності	80769	5,5	87952	5,7	85114	5,6	85455	4,9	82068	4,1	73702	3,0
соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти	542781	37,2	586379	37,9	562325	37,1	659224	37,8	719167	35,9	871365	35,2
Витрати та заощадження	1457864	100	1548733	100	1516768	100	1735858	100	2002383	100	2475826	100
у т.ч.												
придбання товарів та послуг	1194791	81,9	1304031	84,2	1316757	86,8	1553757	89,5	1824849	91,1	2297573	92,8
доходи від власності (сплачені)	18567	1,3	21091	1,4	23495	1,5	18583	1,1	20350	1,0	18725	0,8
поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти	97226	6,7	107345	6,9	145736	9,6	150539	8,7	175584	8,8	228508	9,2
нагромадження нефінансових активів	-2954	-0,2	5378	0,3	2912	0,2	-2117	-0,1	-9138	-0,5	-5295	-0,2
приріст фінансових активів	150234	10,3	110888	7,2	27868	1,8	15096	0,9	-9262	-0,5	-63685	-2,6

*Складено на основі [1; 2].

приріст нефінансових активів населення (0,2–0,3%), у 2015–2016 рр. спостерігалося зменшення нефінансових активів до 9138 млн грн. Частка приросту фінансових активів у структурі витрат населення мала тенденцію до зменшення. Зокрема, упродовж 2012–2013 рр. частка приросту фінансових активів зменшилася з 10,3% до 7,2%, у 2014–2015 рр. – з 1,8 до 0,9%, у 2016–2017 рр. приріст фінансових активів мав від'ємне значення (-9262 млн грн та -63685 млн грн, відповідно), що на 88% спричинене зменшенням заощаджень в іноземній валюті та одержаних позик.

На нашу думку, зменшення приросту фінансових активів у структурі витрат населення упродовж 2013–2017 рр. пов'язане з

інфляційними процесами в економіці, знеціненням національної валюти та кризою у банківській системі України. Принагідно зазначимо, що найбільшою популярністю у населення користуються послуги комерційних банків і страхових компаній. Інші ж інструменти фінансового ринку є менш популярними, та й населення не достатньо мірою поінформоване про фінансові можливості щодо їх використання.

Вважаємо, що досить корисним у контексті нашого дослідження є аналіз зарубіжного досвіду функціонування фінансів домогосподарств. До уваги ми взяли кілька країн пострадянського простору, Азії та Європейського Союзу. Насамперед, проаналізуємо фінанси домогосподарств Білорусі

– країни пострадянського простору. Традиційно переважна частина доходів домогосподарств Республіки Білорусь формується за рахунок оплати праці (61,7%), а також за рахунок трансфертних платежів населенню (22,8%). Частка доходів від підприємницької діяльності та інших видів діяльності, що приносить дохід, становить 8,2%, а частка доходів від власності – 7,3% (табл. 3).

Значна частка витрат домогосподарств спрямовується на споживчі витрати (73,3%). Не можна не зауважити позитивних тенденцій у структурі витрат домогосподарств, а саме зростання активних витрат – тобто витрат, які дають у майбутньому позитивний економічний результат. Наприклад, у бюджеті середньостатистичного білоруського домогосподарства витрати на вклади і заощадження становлять 10,9%, на будівництво і купівлю нерухомості – 4,1%. Очевидно, що у структурі витрат домогосподарств Білорусі значними є активні та економічно вигідні витрати. Принагідно зазначимо, що у структурі споживчих витрат 39% спрямовується на продукти харчування; 7% – на ко-

мунальні послуги; транспорт і зв'язок – 15%; освіту, культуру та відпочинок – 6–7%.

Переважаюча частина доходів домогосподарств Республіки Казахстан формується за рахунок трудової діяльності (78–80%) з них 68% – це доходи від роботи за наймом і 10–12% – доходи від самозайнятості та підприємницької діяльності (табл. 4).

Соціальні трансферти у доходах домогосподарств Казахстану становлять 14,1%, що є достатньо невисоким результатом, порівняно з іншими досліджуваними країнами. Проте доходи від власності складають лише 0,4%. Водночас матеріальна допомога від родичів – 3,2%. У структурі витрат домогосподарств переважають споживчі витрати (92,8%), з них 45,8% – витрати на продовольчі товари. Сплата податкових платежів становить лише 0,2%.

Заробітна плата у структурі доходів домогосподарств Туреччини становить близько 50%, дохід від підприємницької діяльності (20%) є одним із найвищих показників у світі, у т. ч. і серед країн ЄС, що свідчить про сприятливий бізнес-клімат в країні (табл. 5).

Таблиця 3

Доходи і витрати домогосподарств Республіки Білорусь у 2016 р.*

Показники	Значення, %
1. Доходи:	100%
оплата праці	61,7
від підприємницької діяльності та іншої діяльності, яка приносить дохід	8,2
Трансферти населенню	22,8
Доходи від власності та інші доходи	7,3
2. Витрати:	100 %
з них:	
споживчі витрати	73,3
витрати на приватне підсобне господарство	1,4
вклади і заощадження	10,9
витрати на будівництво і купівлю нерухомості	4,1
податки, внески та інші платежі	4,1
Інші витрати	6,2

* Складено на основі [5].

Доходи і витрати домогосподарств Республіки Казахстан у 2016 р.*

Показники	Значення, %
1. Доходи:	100%
Дохід від трудової діяльності, у т.ч.	78,3
дохід від роботи за наймом	68,0
дохід від самозайнятості та підприємницької діяльності	10,3
Соціальні трансферти	14,1
Дохід від власності	0,4
Матеріальна допомога від родичів/аліменти та інші доходи	3,2
2. Витрати:	100 %
Споживчі витрати	92,8
продовольчі товари	45,8
непродовольчі товари	25,2
платні послуги	21,8
Оплата податків	0,2
Інші витрати	7,0

*Складено на основі [6].

Так, податкове навантаження на бізнес в Туреччині є одним з найнижчих серед країн Організації економічного співробітництва та розвитку. Ставка корпоративного податку з 2012 р. по 2017 р. не перевищувала 20% при середньому значенні по країнах ОЕСР 25%. У Туреччині з 2012 р. діє система стимулів, що охоплює 4 спеціальні режими оподаткування як для резидентів, так і нерезидентів. Соціальні трансферти становлять 20%, переважна частина з яких є пенсійними виплатами. Домогосподарства Туреччини витрачають близько 25% свого бюджету на харчування, що відповідає середньоєвропейським показникам. Непродовольчі товари і послуги складають значну частину споживчих витрат домогосподарств (75,8%), з них найбільшими є витрати на житлово-комунальні послуги (26%), транспорт (17%). Крім того, значну частину коштів домогосподарства витрачають на відпочинок та заклади громадського харчування (близько 10%).

Для аналізу доходів і витрат домогосподарств ЄС ми взяли кілька країн, а саме: Литву, Чехію, Хорватію, Румунію, Німеччину. Порівнювати показники країн ЄС доволі складно, оскільки кожна із них має свою специфіку економічного та соціального розвитку, різні показники і темпи економічного зростання. Структура доходів і витрат домогосподарств обраних країн ЄС відображена у табл. 6.

Так, переважна частина доходів домогосподарств обраних для аналізу країн ЄС формується за рахунок зайнятості, зокрема заробітної плати (від 50 до 65%), частка доходів від самозайнятості (10–15%). Варто зауважити, що не у всіх країнах ЄС спостерігається позитивна динаміка надходжень від власності. Так, найкращий результат спостерігаємо в Німеччині (близько 10%). У решти досліджуваних країн показник коливається в межах 0,7–2,0%. Значна частина доходів домогосподарств у цих країнах формується за рахунок соціальних трансфертів, насамперед – пенсійних

Доходи і витрати домогосподарств Туреччини у 2016 р.*

Показники	Значення, %
1. Доходи:	100%
Заробітна плата	49,7
Нерегулярний дохід (тимчасовий)	2,8
Дохід від підприємницької діяльності та іншої діяльності, яка приносить дохід	18,8
Дохід від власності	5,9
Соціальні трансферти	20,0
Перекази між домогосподарствами	2,6
Інші доходи	0,2
2. Витрати:	
Споживчі витрат	100
Харчування	24,2
Непродовольчі товари та послуги	75,8
одяг, взуття	5,2
житло, вода, електроенергія, паливо	26,0
меблі, побутова техніка тощо	6,1
здоров'я	2,0
освіта	2,2
транспорт	17,0
зв'язок	3,7
відпочинок, культура	2,9
ресторани, готелі	6,4
інші товари та послуги	4,3

*Складено на основі [7].

виплат (20–28%), що є співставним із вітчизняною практикою, однак для України така частка соціальних трансфертів є значним навантаженням на державні фінанси. Щодо структури витрат домогосподарств країн ЄС, зазначимо, що переважна частина (70–90%) – це витрати на споживання, з яких 15–40% становлять витрати на харчування. Варто зауважити, що витрати домогосподарств на житлово-комунальні послуги є одними з найбільших та становлять 15–35%. Частка неспоживчих витрат серед домогосподарств країн ЄС коливається в межах від 10 до 30%, переважна части-

на з яких належить податковим платежам (15–25%).

Відтак, враховуючи зарубіжний досвід, пропонуємо стратегію удосконалення фінансів вітчизняних домогосподарств (рис. 2).

Вважаємо, що для збалансування доходів і витрат, а також покращення їх структури, необхідно підійти комплексно до вирішення окресленої проблематики. Для цього пропонуємо стратегію, яка містить два рівні: макро і мікро. Стратегія має комплексний підхід, оскільки спрямована на загальнодержавний рівень та на рівень окремих домогосподарств одночасно. Вважаємо, що вирішення

Таблиця 6

Доходи і витрати домогосподарств окремих країн Європейського Союзу у 2016 р.*

Показники	Значення, %						
	Литва	Чехія	Хорватія	Болгарія	Румунія	Німеччина	Швейцарія
<i>1. Доходи:</i>	100%	100%	100 %	100%	100%	100 %	100%
Заробітна плата	60,9	60,7	50,4	54,3	56,4	62,7	63,2
Самозайнятість	11,8	13,2	14,4	6,2	15,4	0,8	12,4
Від власності	1,8	–	1,2	0,7	1,3	9,7	4,3
Пенсія	24,8	23,3	20	27,7	22,4	22,2	18,9
Пільги, допомоги				3,5			
Регулярні перекази з інших домогосподарств	0,5	–	–	1,3	–	–	–
Інші доходи (доходи поза заробітною платою, виручка від продажів)	0,9	2,78	14,1	6-7	4,5	4,7	1,2
<i>2. Витрати:</i>	100%	100%	100 %	100 %	100%	100 %	100 %
<i>Споживчі витрат</i>	85,0	91,0	90-85	82,6	71,3	≈75-70	53,9
Харчування	35,5	22,9	29,5	30,8	43,9	13,8	7,4
Непродовольчі товари та послуги	64,5	77,1	70,5	51,8	56,1	86,2	46,6
одяг, взуття	7,0	5,0	6,7	3,6	4,3	4,4	7,4
житло, вода, електроенергія, паливо	14,2	21,1	16,3	14,3	18,3	35,3	46,6
здоров'я	6,6	2,6	3,0	5,5	4,4	4,0	2,6
транспорт	10,4	10,5	13,0	6,7	6,3	13,5	8,2
відпочинок, культура	6,4	9,4	5,9	4,8	3,6	10,4	5,7
ресторани, готелі	3,6	5,6	2,7	4,2	1,7	5,7	5,5
інше	3,0
<i>Неспоживчі витрати</i>	15,0	9,0	10-15	17,4	28,7	≈25-30	28,8
податки	13,8	12,1	–	5,2	18,9	23,4	27,1
Інше (інвестиційні, виробничі витрати тощо)	1,2		–	12,2	9,8	–	17

*Складено на основі [8; 9; 10; 11; 12;13; 14].

проблеми збалансованості та достатності фінансів домогосподарств можливе за умови вирішення таких стратегічних завдань, як: стабілізація та нарощування економіки; соціальна відповідальність бізнесу; розвиток фондового ринку; підвищення державних соціальних стандартів та гарантій. Кожна із запропонованих стратегій знаходить своє відображення як на макро- так і мікрорівнях.

Висновки. Аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду функціонування фінансів домогосподарств, зокрема у частині формування їхніх доходів і витрат, дав змогу сформулювати наступні висновки:

1. Основними джерелами доходів домогосподарств є доходи від зайнятості, зокрема заробітна плата та доходи від підприємницької діяльності. Причому доходи

Рис. 2. Стратегія вдосконалення фінансів домогосподарств в Україні

в частині заробітної плати є співставними із зарубіжними, однак щодо самозайнятості та підприємницької діяльності спостерігається невідповідність (4–6% проти 10–18 %).

2. Частка соціальних трансфертів у доходах вітчизняних домогосподарств коливається в межах від 20 до 27% та є цілком співставною із зарубіжними країнами. Однак для вітчизняної практики такий відсоток є неспівставним із темпами економічного зростання, що призводить до значного навантаження на державний та місцеві бюджети.

3. Доходи від власності домогосподарств в Україні становлять 0,8–1,0%, тоді як в інших країнах – 6–10%. Проблема полягає в тому, що вітчизняні домогосподар-

ства не повною мірою ознайомлені із потенціалом ринку цінних паперів, який має незадовільні темпи розвитку та характеризується високими ризиками, недосконалістю законодавства у частині захисту і гарантування прав та інтересів інвесторів тощо.

4. Вітчизняні домогосподарства, порівняно із зарубіжними, отримують значну фінансову допомогу від родичів та інших домогосподарств, у тому числі з-за кордону, що становить 5–7% проти 2–3% (країни пострадянського простору) та 0,5–1,5% (країни ЄС).

5. Переважаюча частина в структурі витрат домогосподарств спрямовується на споживання. В Україні, враховуючи суттєве здорожчання вартості житлово-комуналь-

них послуг, платежі все ж менші, ніж у країнах ЄС. Транспортні витрати в Україні також нижчі (3–5%), ніж у країнах ЄС (10–13%). Вітчизняні домогосподарства менше витрачають на відпочинок (дозвілля), ресторани та готелі (5%), ніж домогосподарства досліджуваних країн (10–15%), що зумовлено обмеженими фінансовими можливостями.

6. Частка неспоживчих витрат вітчизняних домогосподарств (8–10%) нижча від витрат домогосподарств країн ЄС (15–30%). Якщо врахувати той факт, що переважна частина неспоживчих витрат домогосподарств – це податки, то можна зробити висновок про менше податкове навантаження на вітчизняні домогосподарства, порівняно із зарубіжними.

7. Заощадження вітчизняних домогосподарств (1,5–3%) набагато менші від заощаджень зарубіжних домогосподарств (10–15%), що зумовлено кризою вітчизняної банківської системи, а також недовірою населення до банківських та небанківських фінансово-кредитних установ.

Отже, проблема фінансів домогосподарств є комплексною та потребує застосування конкретних заходів як на загальнодержавному рівні, так і на рівні окремих домогосподарств. Вважаємо, що для досягнення збалансованості фінансів домогосподарств потрібно застосовувати зарубіжний досвід, особливо у частині розвитку фондового ринку та відкриття його потенціалу для вітчизняних домогосподарств, а також створювати сприятливі умови для започаткування власної справи. На нашу думку, це потенційні напрями удосконалення фінансів домогосподарств в Україні.

Список використаних джерел

1. Основні соціально-економічні показники [Електронний ресурс] / Статистичний щорічник України за 2016 рік. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Доходи та витрати населення у 2017 році [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Темпи зміни номінальної та реальної заробітної плати [Електронний ресурс] // Статистичний збірник України “Праця України у 2016 році”. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Заробітна плата у січні 2018 року [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Доходи і витрати домогосподарств Республіки Білорусь у 2016 р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Національного статистичного комітету Республіки Білорусь. – Режим доступу : <http://www.belstat.gov.by>
6. Доходи і витрати домогосподарств Республіки Казахстан у 2016 р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Комітету статистики Республіки Казахстан. – Режим доступу : <http://stat.gov.kz/faces/home>
7. Доходи і витрати домогосподарств Туреччини у 2016 р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Статистичного інституту Туреччини. – Режим доступу : <https://biruni.tuik.gov.tr>
8. Доходи і витрати домогосподарств Румунії у 2016 р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Національного інституту статистики Румунії. – Режим доступу : <http://www.insse.ro/cms/en>
9. Доходи і витрати домогосподарств Литовської Республіки у 2016 р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Литовського департаменту статистики. – Режим доступу : <https://www.stat.gov.lt/>
10. Доходи і витрати домогосподарств Чеської Республіки у 2016 р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Статистичного управління Чеської Республіки. – Режим доступу : <https://www.czso.cz/csu/czso/home>
11. Доходи і витрати домогосподарств Хорватії у 2016 р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Центрального статистич-

ного управління Хорватії. – Режим доступу : <https://www.dzs.hr/>

12. Доходи і витрати домогосподарств Республіки Болгарія у 2016 р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Національного статистичного інституту Республіки Болгарія. – Режим доступу : <http://www.nsi.bg/index.php>

13. Доходи і витрати домогосподарств Федеративної Республіки Німеччини у 2016 р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Федеративного статистичного управління ФРН. – Режим доступу : <https://www.destatis.de>

14. Доходи і витрати домогосподарств Швейцарії у 2016 р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Федерального статистичного управління Швейцарії. – Режим доступу : <https://www.bfs.admin.ch>

References

1. Osnovni sotsialno-ekonomichni pokaznyky [The main socio-economic indicators]. Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2016 rik – Statistical Yearbook of Ukraine for 2016. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Dokhody ta vytraty naselennia u 2017 rotsi [Income and expense of the population in 2017]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy – State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Tempy zminy nominalnoi ta realnoi zarobitnoi platy [The rates of change in nominal and real wages]. Statystychnyi zbirnyk Ukrainy "Pratsia Ukrainy u 2016 rotsi" – Statistical collection of Ukraine "Labor of Ukraine in 2016". Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Zarobitna plata u sichni 2018 roku [Wages in January 2018]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy – State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Dokhody i vytraty domohospodarstv Respubliki Bilorus u 2016 r. [Revenues and expenditures of households of the Republic of Belarus in 2016]. Ofitsiyni veb-sait Natsionalnogo statystychnogo komitetu Respubliki Bilorus – The official website of the National Statistical Committee of the Republic of Belarus. Available at: <http://www.belstat.gov.by>.
6. Dokhody i vytraty domohospodarstv Respubliki Kazakhstan u 2016 r. [Revenues and expenditures of households of the Republic of Kazakhstan in 2016]. Ofitsiyni veb-sait Komitetu statystyky Respubliki Kazakhstan – The official website of the Statistics Committee of the Republic of Kazakhstan. Available at: <http://stat.gov.kz/faces/home>.
7. Dokhody i vytraty domohospodarstv Turechchyny u 2016 r. [Income and expenditure of households in Turkey in 2016]. Ofitsiyni veb-sait Statystychnogo instytutu Turechchyny – The official website of the Turkish Statistical Institute. Available at: <https://biruni.tuik.gov.tr>.
8. Dokhody i vytraty domohospodarstv Rumunii u 2016 r. [Revenues and expenditures of households in Romania in 2016]. Ofitsiyni veb-sait Natsionalnogo instytutu statystyky Rumunii – The official website of the National Institute of Statistics of Romania. Available at: <https://www.insse.ro/cms/en>.
9. Dokhody i vytraty domohospodarstv Lytovskoi Respubliki u 2016 r. [Income and expenses of households of the Republic of Lithuania in 2016]. Ofitsiyni veb-sait Lytovskoho departamentu statystyky – The official website of the Lithuanian Department of Statistics. Available at: <https://www.stat.gov.lt/>
10. Dokhody i vytraty domohospodarstv Cheskoj Respubliki u 2016 r. [Revenues and expenditures of households of the Czech Republic in 2016]. Ofitsiyni veb-sait Statystychnogo upravlinnia Cheskoj Respubliki – The official website of the Statistical Office of the Czech Republic. Available at: <https://www.czso.cz/csu/czso/home>
11. Dokhody i vytraty domohospodarstv Khorvatii u 2016 r. [Income and expenditure of households in Croatia in 2016]. Ofitsiyni veb-sait Tsentralnogo statystychnogo upravlinnia Khorvatii – The official website of the Central Statistical Office of Croatia. Available at: <https://www.dzs.hr/>
12. Dokhody i vytraty domohospodarstv Respubliki Bolhariia u 2016 r. [Household incomes and expenditures of the Republic of Bulgaria in 2016]. Ofitsiyni veb-sait Natsionalnogo statystychno-

nyi instytutu Respubliki Bolhariia – The official website of the National Statistical Institute of the Republic of Bulgaria. Available at: <http://www.nsi.bg/index.php>.

13. Dokhody i vytraty domohospodarstv Federatyvnoi Respubliki Nimechchyny u 2016 r. [Revenues and expenses of households of the Federal Republic of Germany in 2016]. Ofitsiinyi veb-sait Federatyvnoho statystychnoho upravlinnia FRN –

The official website of the Federal Statistical Office of Germany. Available at: <https://www.destatis.de>.

14. Dokhody i vytraty domohospodarstv Shveitsarii u 2016 r. [Income and expenditure of households in Switzerland in 2016]. Ofitsiinyi veb-sait Federalnoho statystychnoho upravlinnia Shveitsarii – The official website of the Federal Statistical Office of Switzerland. Available at: <https://www.bfs.admin.ch>.

Стаття надійшла до редакції 17.05.2018.